

Zavarovane rastline v Sloveniji

Nekaj novosti s področja
zavarovanih rastlinskih vrst

✍ in 📷 Dušan Klenovšek,
Zavod RS za varstvo narave

Močvirska logarica

»**N**aš Triglav in naši drugi velikani na Gorenjskem bodo kmalu oropani prekrasne planike, če je vsako leto v celih korbah s koreninicami izruvane na prodaj pride v Bled in okolico njeno, kjer poleti meščani radi uživajo planinski zrak in krasno cvetlico radi kupujejo.« Tako je bilo zapisano davnega leta 1881 v Novicah. Podobno so vse pogostejši obiskovalci hribov in gora ugotavljali tudi za alpsko možino na Golici. Leta 1893 je bilo ustanovljeno Slovensko planinsko društvo, ki je kmalu zbralo obširno poročilo o nevarnostih izumrtja nekaterih vrst. Njegov Odbor je dal pobudo Deželnemu zboru za Kranjsko, da je v letu 1898 zakonsko zavaroval planiko in Blagajev volčin. Že dve leti prej so planiko zavarovali na Goriškem. Da so zakon vzeli »zares«, je naslednje leto občutil Janez Rekar iz Mojstrane, ki je bil obsojen na 6 ur zapora »radi ruvanja planik«, kot je navedeno v tedanjem Planinskem vestniku. Častitljivih 111 let varovanja rastlin je torej že za nami in planinci smo lahko ponosni, da smo pri tem ves čas aktivno sodelovali. Varovanje in ohranjanje naravnega okolja je ena naših temeljnih dejavnosti, kar potrjuje Planinski zvezi Slovenije podeljeni status, da deluje v javnem interesu na področju ohranjanja narave. V nadaljnjem kronološkem pregledu sta za varstvo rastlin pomembni letnici 1922, ko je bilo zavarovanih 23 vrst, in 1947 (56 vrst). Leta 1976 se je seznam skrčil na 27 vrst, ki so bile z besedo in barvnimi slikami predstavljene v priljubljeni knjižici Petra Skoberneta (Zavarovane rastline, Planinska založba) in na plakatu, ki je (bil) tako rekoč »obvezen« del inventarja v skoraj vsakem planinskem domu ali koči. Občini Sežana (1969, 7 vrst) in Nova Gorica (1981, 3 vrste) sta znotraj svojih meja zavarovali še vrste, ki sicer uspevajo pretežno na njihovem območju (npr. potonika, venerini laski).

Zakaj je potrebno nekatere vrste zavarovati?

Najkrajši odgovor je, ker so ogrožene. To pomeni, da ob nadaljevanju trenutnega trenda obstaja velika verjetnost, da izumrejo. Izumiranje je lahko lokalno omejeno ali pa zajema vrsto v celotnem obsegu. Skozi zemeljsko zgodovino vrste nenehno izumirajo po naravni poti, včasih celo v velikem obsegu. Skrbeti nas mora dejstvo, da danes vse številnejše vrste izginjajo predvsem zaradi dejavnosti človeka in ne toliko zaradi sprememb okolja samega. Najbolj pogosti razlogi izumiranja so spreminjanje njihovega življenjskega okolja, uničevanje (nabiranje cvetov ali plodov, trganje, ruvanje, izkopavanje) in naseljevanje tujerodnih vrst, ki mnogokrat postanejo invazivne

Cyklama – novost med zavarovanimi vrstami

(izrinejo domorodne vrste). Stanje ogroženosti posamezne vrste je razvidno iz Rdečega seznama (Pravilnik o uvrstitvi ogroženih rastlinskih in živalskih vrst v rdeči seznam, 2002), kjer so vrste »razvrščene« v različne kategorije ogroženosti. Najmanj ogrožene vrste so uvrščene med **redke vrste** (na primer alpska zvončica, Zoisova vijolica, kuštravi jeglič ...), sledijo **ranljive** (arnika, brkata zvončica, lepi čveljci ...), najbolj ogrožene vrste pa imajo status **prizadetih vrst** (Kochov svišč, močvirska logarica, velikonočnica ...). Posebna kategorija so **endemične vrste**, to so vrste, ki uspevajo na omejenem območju (npr. opojna zlatica, ki raste le v zasavskih hribih).

Kaj sploh pomeni, da je vrsta zavarovana?

Prepovedano je njeno zavestno uničevanje (trganje, rezanje, ruvanje, začasen odvzem iz narave ...), poškodovanje ali zbiranje (za herbarij ali botanične vrtove, kot zdravilne rastline). Ravno tako je prepovedano zavestno ogrožanje njihovega obstoja na naravnem območju razširjenosti s spreminjanjem

značilnosti rastišča (npr. z melioracijo ali nasipanjem materiala na mokrotnem travniku, gnojenjem suhega travnika). Zavarovanje se ne nanaša samo na primerke prosto živečih osebkov v naravi, temveč tudi na vse dele rastlin (od korenine do plodov), vse njihove razvojne oblike (od semen ali čebulic do cvetočih ali plodečih primerkov) in izdelke iz njih (encijanovo, oziroma košutnikovo žganje, deščica iz tisovine).

Zakonodaja s področja varovanja rastlinskih vrst

S sprejetjem Uredbe o zavarovanih prostoživečih rastlinskih vrstah (30. april 2004) se je Slovenija dan pred vstopom v Evropsko unijo tudi glede varstva rastlinskih vrst uskladila z evropsko zakonodajo. Seznam zavarovanih vrst se je v primerjavi z do tedaj veljavnim odlokom iz leta 1976 bistveno povečal, saj smo kot člani velike evropske družine narodov postali zavezani varovati vrste (ali celotne rodove in družine), ki imajo že od prej tovrsten status v ostalih državah. Na seznamu so pristale vrste ali celotni rodovi, ki jih sicer pri nas zaradi (ne)ogroženosti ne bi bilo potrebno zakonsko varovati. Poleg poglavja A, v katerem je seznam vseh pri nas rastočih zavarovanih vrst, je novost poglavje B, v katerem so navedene vrste, ki so zavarovane v drugih državah Unije, a pri nas ne uspevajo. Mogoče se zdi komu nesmiselno varovati vrste, ki pri nas v naravnem okolju ne rastejo, a se hitro izkaže, da ni tako. Znotraj Evropske unije meje padajo in kaj hitro se lahko zgodi, da pri nas »na vrtu« najdemo izkopano vrsto iz npr. Bolgarije ali Francije.

Kdor si vzame čas in pregleda tabelo z zavarovanimi vrstami, je lahko v zadregi ob vprašanju, koliko vrst je sedaj dejansko zavarovanih pri nas. Zakaj? Večinoma so v tabeli navedene posamezne vrste, a v nekaterih primerih je zavarovan celoten rod (na primer rodova teloh in nageljček – znotraj prvega pri nas uspeva šest vrst, znotraj drugega je zavarovanih 13 od 14 v Sloveniji rastočih vrst). V primeru orhidej (kukavičevk) je zavarovana kar celotna družina, ki šteje že preko 70 vrst. Celoten seznam zavarovanih vrst tako obsega kar preko 200 vrst. Natančnega števila niti ne upam zapisati, saj vsako leto kolegi botaniki odkrijejo kakšen primer nove vrste, predvsem iz družine kukavičevk. In seveda moramo temu številu prišteti še vse vrste iz poglavja B – vrste, ki sicer pri nas ne uspevajo, a jih iz že navedenih razlogov vseeno varujemo. Teh je zaradi velike pestrosti rastlinskega sveta vseh 27 članic Unije kar preko 600.

Varstveni režimi in oznake zavarovanih rastlin

Poleg velikega povečanja števila zavarovanih rastlinskih vrst so pomembna »novost« tudi različni varstveni režimi za posamezne vrste. Pri mnogih vrstah so predpisani »blažji« varstveni režimi, kakor smo jih vajeni pri do leta 2004 zavarovanih vrstah. Za vrste z oznako »O°« velja, da z izjemo plodov oziroma semen zanje ni prepovedi o izkoriščanju nadzemnih delov rastline. Tako se bomo še naprej lahko mirne vesti odpravljali proti koncu zime v naravo nabirat (ali kupit pri uličnih prodajalcih) šopek malih zvončkov, šmarnic ali črnega teloha. Z izkopavanjem celotnih rastlin ali nabiranjem semen pa seveda že kršimo sedaj veljavno uredbo. Podobna oznaka »O« pomeni, da je z izjemo semen in plodov dovoljen odvzem iz narave in zbiranje nadzemnih delov za osebne namene. Takšen status ima na primer spomladanski veliki zvonček ali kronica. V praksi to pomeni, da si lahko za zasebne namene v naravi nabere cvetlični šopek kronic za okrasitev lastnega doma, ne pa tudi za prodajo. Da si ne bi vsak po svoje razlagal pojma šopek, je podana razlaga, da je to tolikšno število rastlin, kot jih lahko drži človek med palcem in kazalcem. Na isti roki, da ne bo pomote. Žal so otroci, ki želijo nabrati šopek za mamico, zaradi manjših rok malce prikrajšani.

Na seznamu zavarovanih rastlinskih vrst so sedaj tudi nekatere vrste, ki so že tradicionalno mnogim zanimive za nabiranje in izkoriščanje. Poznano je nabiranje zlato rumenih socvetij arnike ali pa košutnika za potrebe domače lekarne. Vedno zelene pogonjke bodoče lobodike pa mnogi uporabljajo predvsem za pripravo zimskih cvetnih aranžmajev. Za te vrste oznaka »C« pomeni, da je pogojno dovoljen odvzem iz narave in izkoriščanje. Seveda si moramo pred samim dejanjem pridobiti ustrezno dovoljenje. Pri tem ne velja predolgo čakati z vlogo, saj lahko sicer med čakanjem že mine obdobje cvetenja. Številne zavarovane vrste so označene s simbolom »H« ali »H*«. Za te vrste velja, da moramo ohranjati njihov življenjski prostor (habitat) v ugodnem stanju. Zvezdica pomeni, da je to celo prednostna naloga. Na podlagi takšnega statusa opredelimo posebna območja varstva, kjer v ugodnem stanju ohranjamo njihov življenjski prostor. Ta območja so del ekološkega omrežja Natura 2000. Seveda vse te prepovedi ne veljajo za primerke rastlin, ki so bile vzgojene v vrtarijah ali so bile nabrane na legalen način. V nekaterih primerih (največkrat za raziskovalne in izobraževalne namene, lahko tudi za ponovno nase-litev na uničenem nahajališču) lahko zaprosimo za

Pri orhidejah varujemo njihovo življenjsko okolje.

dovoljenje za odvzem primerkov zavarovanih rastlin iz narave. Seveda bo prošnji ugodeno le v primeru, da odvzem ne bo ogrožal ugodnega varstvenega stanja zavarovane vrste.

Znotraj Planinske zveze Slovenije aktivno deluje Komisija za varstvo gorske narave PZS, ki je izvedla že šest ciklusov usposabljanj za pridobitev strokovnega naziva »varuh gorske narave«. Preko 120 kvalitetno strokovno podkovanih članov planinskih društev iz vse Slovenije s stalno prisotnostjo na terenu pomeni, da lahko vsak obiskovalec (gorske) narave dobi pravilne informacije o zavarovanih vrstah. Seveda varuhi gorske narave nimamo uradnih pooblastil za legitimiranje ali kaznovanje. A že samo opozarjanje mnogokrat odvrne morebitnega nabilca od namena.

Kako prepoznati zavarovano rastlino?

Pred odhodom v naravo se lahko tudi vsak posameznik zadovoljivo izobrazi v (pre)poznavanju zavarovanih vrst. Najbolj enostaven način je, da imamo ob

sebi poznavalca, ki nas podučí in opozori. Seveda je to običajno mogoče le ob vodenih skupinskih izletih, a največkrat smo v naravi brez »strokovne« pomoči. V takih primerih nam je lahko v veliko korist žepna knjižica Zavarovane rastline Slovenije. Avtor, Peter Skoberne, nam s sliko in besedo predstavi tako rekoč vse zavarovane vrste. Doba vse zmogljivejših in ne predragih digitalnih fotoaparatorov ter interneta omogoča mnogim, da rastline, ki jih opazijo, a ne prepoznajo, fotografirajo in kasneje preko številnih internetnih forumov ljubiteljev izvedo ime »svoje« vrste. Opažam, da je število ljubiteljskih poznavalcev živega sveta (ne samo rastlinskega) ravno zaradi omenjenega razloga močno naraslo. Mnogokrat prav amaterski ljubitelji odkrijejo znanosti še neznane lokacije ali opozorijo na negativne posledice različnih dejanj (gradnje prometnic, nasipanje materiala, izsuševanje ...). Mnogi, sprva povsem nepoučeni, ljubitelji so postali že tudi pravi eksperti za posamezne lokacije ali vrste in lahko pomembno dopolnijo poznavanje živega sveta. ◉